

ΓΙΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΥΒΑΡΑΣ: Ἡ ἀρχαιο- ἐλληνική ἀντιοφυλοφιλικὴ νομοθεσία*

Ἐπειδὴ τελευταῖα ἀνθεὶ στὰ λαϊκά - μαζικά ἐντυπα ἀλλὰ καὶ σὲ «ἐπιστημονικὲς» ἐργασίες ἢ παραφιλολογία (ποὺ φτάνει συχνὰ ἕως τὴν ἀνευθυνολογία) γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς ὁμοφυλοφιλίας στὴν ἀρχαιότητα, θεωροῦμε σκόπιμο νὰ παρουσιάσουμε ἀντὶ ἄλλης ἐπιχειρηματολογίας τὴν ἐπίσημη - υπεύθυνη θέση τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς πολιτείας γύρω ἀπὸ τὸ σχετικὸ θέμα, ὅπως αὐτὴ αὐθεντικά ἐγγράφεται καὶ κατοπτρίζεται - ποὺ ἄλλου; - στὸ νομικὸ πλαίσιο (corpus) τῆς ἐποχῆς.

Πρόθεσή μας δὲν εἶναι νὰ ἀποδείξουμε, ὅτι δὲν ὑπῆρχαν ὁμοφυλοφιλικὰ κρούσματα στὴν ἀρχαιότητα: ἀναμφισβήτητα θὰ ὑπῆρχαν. Ἴσως ἢ ὑπαρξὴ σχετικῶν νόμων ἐπιβεβαιώνει ἔμμεσα καὶ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ φαινομένου (ποὺ ἀσφαλῶς δὲν μειώνει στὸ ἐλάχιστο τὸ ἦθος τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ). Ὅμως οἱ περιπτώσεις αὐτὲς προδήλως ἀποτελοῦσαν ἐξαιρέσεις ἐκτὸς νόμου, στιγματισμένες κοινωνικά. Ἀκόμη ἀποδεικνύεται συντριπτικά μέσω τῶν νόμων ποὺ θὰ παρουσιάσουμε, ὅτι ἡ ὁμοφυλοφιλία - παιδεραστία ὄχι μόνον δὲν ὑπῆρξε... «ἀξία» τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, ὅπως κάποιοι «ἀκράτως φελλολογοῦντες» τείνουν νὰ ὑποστηρίξουν, ἀλλὰ δὲν ἦταν οὔτε κἀν ἀνεκτή, ὄχι ἀπλῶς ἐπιτρεπτή: ὑπῆρξε μὰ παράνομη πράξη, ποὺ ἐπέσυρε τὶς βαρύτερες ἢ ἐξοντωτικότερες κυρώσεις.

Ὁ μῦθος λοιπόν, ὅτι δῆθεν ἡ κλασσικὴ ἀρχαιότητα ὑπῆρξε ἢ χρυσοῦ ἐποχῆ, ὁ παράδεισος τῆς ὁμοφυλοφιλίας-παιδεραστίας, καταρρεῖ σὰν χάρτινος πύργος καὶ μόνον μὲ τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς νόμου, ποὺ ὀλόκληρον, ἐπὶ λέξει, μᾶς παραδίδει ὁ Αἰσχίνης:

«Ἐάν κάποιος Ἀθηναῖος ἐκδίδεται ὡς παθητικὸς ὁμοφυλόφιλος, νὰ μὴ ἐπιτρέπεται σ' αὐτὸν νὰ ἐκλέγεται ὡς ἕνας ἐκ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, οὔτε ν' ἀναλαμβάνῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέως, οὔτε νὰ γίνεταί συνδικός τοῦ δήμου, οὔτε ν' ἀναλαμβάνῃ κανένα ἀπολύτως ἀξίωμα οὔτε στὸ ἐσωτερικὸ οὔτε στὸ ἐξωτερικὸ οὔτε κληρωτὸ οὔτε αἰρετό, οὔτε ν' ἀποστέλλεται σὲ διπλωματικὴ ἀποστολή, οὔτε νὰ ἐκφέρῃ τὴν γνώμη του, οὔτε νὰ εἰσέρχεται στὰ δημόσια ἱερά, οὔτε νὰ ἔχῃ δικαίωμα νὰ φέρῃ στεφάνι στὶς γιορτὲς ποὺ συνηθίζεται τοῦτο, οὔτε νὰ πηγαίνει στὰ περιραντήρια ποὺ βρῖσκονται μέσα στὴν ἀγορά. Ἄν δὲ κάποιος κἀνὴν κάτι ἀπ' αὐτά, ἐφόσον ἔχει ἀποδειχθῆ δικαστικῶς ὅτι ἔταιρεῖ, νὰ τιμωρῆται μὲ θάνατο».

[*Αἰσχίνου Κατὰ Τιμάρχου § 21: Νόμος: Ἐάν τις Ἀθηναῖος ἐταιρήσῃ⁽¹⁾, μὴ ἐξέστω αὐτῶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων γενέσθαι, μηδ' ἱερωσύνην ἱεράσασθαι, μηδὲ συνδικῆσαι τῶ δήμῳ, μηδὲ ἀρχὴν ἀρχέτω μηδεμίαν, μήτε ἐνδημον μήτε ὑπερόριον, μήτε κληρωτὴν μήτε χειροτονητὴν, μηδ' ἐπὶ κηρυκείαν ἀποστελλέσθω, μηδὲ γνώμην λεγέτω, μηδ' εἰς τὰ δημοτελῆ ἱερά εἰσίστω, μηδ' ἐν ταῖς καιναῖς στεφανηφορῖαις στεφανούσθω, μηδ' ἐντὸς τῶν τῆς ἀγορᾶς περιρανθρίων πορευέσθω. Ἐάν δὲ τις ταῦτα ποιῆ, καταγνώσθεντος αὐτοῦ ἔταιρεῖν θανάτῳ ζημιούσθω].*

Δηλαδή ὁ νόμος ὄχι μόνον καταργεῖ ὅλα τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τοῦ δράστη, ἀλλὰ τὸν ἐκμηδενίζει καὶ κοινωνικά καὶ ἐντέλει τὸν ὀδηγεῖ στὸν θάνατο.

Σχολιάζοντας τὸν νόμο στὴ συνέχεια ὁ Αἰσχίνης παρατηρεῖ, ὅτι ὁ νομοθέτης τὸν θέσπισε γιὰ τὰ ἀπερίσκεπτα κρούσματα ποὺ σημειώνονται ἀνάμεσα στὰ μειράκια: «*Τοῦτον μὲν τὸν νόμον ἔθηκε περὶ τῶν μειρακίων τῶν προχείρωσ εἰς τὰ ἐαντῶν σώματα ἐξαμαρτανόντων*» (Κατὰ Τιμ. § 22). Προξενεῖ ἐντύπωση ἢ σκληρότητα τοῦ νόμου ἀκόμη καὶ γιὰ ἐπιπόλαιες νεανικὲς περιπτώσεις. Φαντάζεται κανεὶς, πόσο μᾶλλον σκληρότερη θὰ ἦταν ἡ ἐφαρμογὴ τῆς νομοθεσίας αὐτῆς γιὰ τὶς περιπτώσεις κρουσμάτων μεταξὺ ἐνηλίκων. Σημειωτέον, ὅτι στὸ Ἀττικὸ Δίκαιο προεβλέπετο ἡ περίφημη «*γραφὴ ἐταιρήσεως*», δηλαδή

* «Δαυλός», τεῦχος 47, Νοέμβριος 1985, σελ. 2432-4.

(1) «Ἐπὶ παιδὸς ἄρρενος ἢ θήλεος, χρησιμεύω πρὸς ἀσελγῆ σκοπὸν ἐπὶ μισθῷ» (Lexicon Lidell-Scott, II 342).

κάθε πολίτης εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μηϋσύη ἐνώπιον τῆς Δικαιοσύνης τὸν ἐκδιδόμενον κίναδο καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν εἰς θάνατον καταδίκη του βάσει τῆς κειμένης νομοθεσίας.

Δὲν εἶναι μόνον ὁ Αἰσχίνης ποῦ μᾶς παραδίδει μαρτυρία γιὰ τοὺς νόμους κατὰ τῆς ὁμοφυλοφιλίας: ὁ Δημοσθένης, *Κατὰ Ἀνδροτίωνος* § 21, κάνει ἐπίσης λόγο «περὶ τοῦ τῆς ἐταιρησέως νόμου»· σὲ ἄλλο του χωρίου, § 30, ἀποδίδει στὸν Σόλωνα σχετικὸν νόμον, ὁ ὁποῖος καταργοῦσε τὸ δικαίωμα λόγου – τὸ σπουδαιότερον γιὰ τὸν ἀρχαῖον πολίτη – τοῦ δράστη: «μητε λέγειν μητε γράφειν ἐξεῖναι τοῖς ἡταιρηκόσιν» (Δημ., *Κατὰ Ἀνδρ.* 30).

Ἐκτὸς νόμου πράξι θεωρεῖ τὴν ὁμοφυλοφιλία καὶ ὁ Λυσίας (*Κατὰ Ἀλκιβ.* Α, ΧΙΩ, 41-42).

Αὐτοὶ λοιπὸν εἶναι οἱ νόμοι γιὰ τὴν ὁμοφυλοφιλία - παιδεραστία μιᾶς φιλελεύθερης κατὰ τὰλλα καὶ ἀνεκτικῆς κοινωνίας σὰν ἐκείνης τῶν Ἀθηναίων.

Ἄλλὰ στὴν Σπάρτη – γιὰ νὰ ἀναφερθοῦμε καὶ στὸν ὑπ' ἄρ. 2 ἀντιπροσωπευτικότερον πόλο τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ τρόπου σκέψεως καὶ ζωῆς – ἡ νομοθεσία ἦταν παραδοσιακὰ αὐστηρότερη. Ὁ Ξενοφῶν ἀποδίδει στὸν Λυκούργου σχετικὸν νόμον, ποῦ ἀπαγορεύει αὐστηρότατα τὴν παιδεραστία: «Εἰ δέ τις παιδὸς σώματος ὀρεγόμενος φανεῖη, αἰσχιστον τοῦτο θεῖς ἐποίησεν (ἐν. ὁ Λυκούργος) ἐν Λακεδαιμόνι μηδὲν ἦττον ἐραστάς παιδικῶν ἀπέχεσθαι ἢ γονεῖς παίδων ἀπέχονται» (Ξεν., *Λακεδ. Πολιτ.* II, 13).

Ὁ Πλούταρχος διασαφηνίζει, ὅτι ὁ ψυχικὸς δεσμὸς μεταξὺ τῶν νέων δὲν εἶχε καμμιά σχέση μετ' ὀσμητικῆς ἐπαφῆς καὶ ὅτι ἐστερεῖτο τὰ πολιτικὰ του δικαίωματα δυνάμει νόμου ὁποῖος ἐπιχειροῦσε νὰ ἀσελγήσῃ σὲ θάρος ἄλλου: «ἐρᾶν τῶν τὴν ψυχὴν σπονδαίων παίδων ἐφέπει· τὸ δὲ πλησιάζειν αἰσχρὸν νεόμιστο, ὡς τοῦ σώματος ἐρῶντας ἀλλ' οὐ τῆς ψυχῆς· ὁ δὲ ἐγκληθεῖς⁽²⁾ ὡς ἐπ' αἰσχύνῃ πλησιάζων ἀτιμος διὰ θίου ἦν» (*Λακεδ. ἐπιτηδ.* 7, 237c). Ἀνάλογη μαρτυρία σχετικὰ μετ' ὁ τόσο παρεξηγημένον θέμα τοῦ ψυχικοῦ δωρικοῦ ἔρωτα καὶ ὅτι αὐτὸς δὲν περιεῖχε καμμιά ὀσμητικὴν σχέση καταθέτει καὶ ὁ Μάξιμος Τύριος: «ἐρᾶ Σπαρτιάτης ἀνὴρ μειρακίον Λακωνικόν, ἀλλ' ἐρᾶ μόνον ὡς ἀγάματος καλοῦ· καὶ ἐνὸς πολλοί, καὶ εἰς πολλῶν. Ἡ μὲν γὰρ ἐξ ὕδρευος ἡδονὴ ἀκοινωνήτος πρὸς ἄλλου» (20,8d,e).

Ὁ Μάξιμος ἀναφέρει, ὅτι ἀκόμη καὶ στὴν Κάτω Ἰταλία – γνωστὴ γιὰ τὸν ἐλευθεριάζοντα βίον: παροιμιώδης ἐκφραση *Συβαρίτης βίος*, *Σικελικὴ τράπεζα* – ὑπῆρχε νόμος, ποῦ ἀπαγόρευε ἐπὶ ποιῆθι θανάτου τὸν ὀσμητικὸν ἔρωτα μεταξὺ ἐφήδων καὶ ἀνδρῶν: «*Ἐν Λοκροῖς τοῖς Ἰταλιώταις ἐφηβος ἦν καλός, καὶ νόμος καλός, καὶ ἐρασταὶ πονηροί· ἐρᾶν μὲν ἡναγκάζοντο ὑπὸ τοῦ κάλλους, εἰργοντο δὲ ὑπὸ τοῦ νόμου κακῶς ἐρᾶν· οἰστρουμένοι δὲ ὑπὸ τοῦ πάθους πρὸς τὴν ὕβριν, τὸν μὲν ἐφηβον οὐκ ἐπεισαν (νόμιμος γὰρ ἦν), ἦξαν δὲ οἱ δυστυχεῖς ἐπὶ δρόχον (= ἀπαγχονίσθησαν) πάντες ἐξῆς*» (20, 9α).

Ἡ στηριζόμενη σὲ τραδηγμένες παρερμηνεῖες ὀρισμένων φιλολογικῶν ἀποσπασμάτων ἐπιχειρηματολογία περὶ τῶν ὁμοφυλοφιλικῶν σχέσεων στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα καταρρεῖ παταγωδῶς μπροστὰ στὸ δρακόντειον αὐτὸ νομικὸ πλαίσιο, ποῦ ὄχι μόνον ἀντιπροσωπεύει αὐστηρότατο ἀπαγορευτικὸν φραγμὸν κατὰ τῆς σεξουαλικῆς διαστροφῆς, ἀλλὰ καὶ ἀποκαλύπτει αὐθεντικὰ τὴν ἀπέχθεια καὶ ἀποστροφή τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν κοινωνιῶν πρὸς τὶς παρὰ φύσιν σαρκικῆς σχέσεις.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΥΒΑΡΑΣ: Συμπληρωματικά τινὰ στὴν ἔρευνα γιὰ τὴν νομοθεσία κατὰ τῆς ὁμοφυλοφιλίας*

Τὸ πόσο αὐστηρὸ ἦταν τὸ ἀθηναϊκὸ περιβάλλον καὶ πόσο ἀσφαλῶς δὲν ἄφηνε περιθώρια

(2) Τὸ ρ. *ἐγκληθῶ* (νομικὸς ὄρος) προϋποθέτει φυσικὰ τὴν ὕπαρξη σχετικοῦ νόμου κατὰ τῆς παιδεραστίας.

* «Δαυλός», τ. 49, Ἰανουάριος 1986, σελ. 2557-9.

γιὰ καλλιέργεια παρὰ φύσιν σωματικῶν σχέσεων διακρίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς ἄλλου (ἐκτὸς τοῦ προαναφερθέντος) νόμου τοῦ Ἀττικοῦ Δικαίου, πού διασώζει ὁ Αἰσχίνης, *Κατὰ Τιμάρχον* 12, ὁ ὁποῖος ἀπαγόρευε στοὺς ἐνήλικους αὐστηρὰ νὰ εἰσέρχονται σὲ κοινωφροσύνη χώρους νέων, ὅπως σὲ σχολεῖα, γυμναστήρια κ.λπ. – ἔξαιρει μόνον τοὺς ἀδελφούς, γονεῖς καὶ υἱὸς τῶν διδασκάλων –, κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα πού οἱ τρόφιμοι ἦσαν μέσα, προφανῶς ἀπὸ πρόνοια, ὥστε νὰ ἀποφεύγονται πιθανὰ κρούσματα ὁμοφυλοφιλίας· οἱ παραβιάσεις ἐπισύρουν ἀκόμη καὶ τὴν θανατικὴ ποινὴ. Ἰδού ὁ νόμος: «Οἱ διδάσκαλοι νὰ μὴ ἀνοίγουν τὰ σχολεῖα πρὶν ἀνατελεῖν ὁ ἥλιος καὶ νὰ τὰ κλείνουν πρὶν δύση ὁ ἥλιος. Νὰ μὴ ἐπιτρέπεται στοὺς ἔχοντες ἡλικία μεγαλύτερη τῆς παιδικῆς νὰ εἰσέρχονται στὰ σχολεῖα, ὅταν ὑπάρχουν ἐντὸς αὐτῶν παιδιὰ, ἐκτὸς ἂν πρόκειται γιὰ υἱό, ἀδελφὸ ἢ γαμβρὸ τοῦ διδασκάλου· ἐὰν δὲ κάποιος παρὰ τὴν ἀπαγόρευση αὐτὴ εἰσέρχεται στὸ σχολεῖο, νὰ τιμωρεῖται μὲ τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου· ἐπίσης οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς παλαίστρας νὰ μὴ ἐπιτρέπουν σὲ κανένα ἐνήλικο νὰ κάθεται μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ στὶς ἑορτὲς τοῦ Ἑρμῆ μὲ καμιά δικαιολογία. Ἐὰν δὲ ἐπιτρέπει τοῦτο σ' αὐτοὺς καὶ δὲν τοὺς διώχνει ἀπὸ τὴν παλαίστρα, ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς παλαίστρας νὰ εἶναι ἔνοχος παραβιάσεως τοῦ νόμου περὶ διαφθορᾶς τῶν ἐλευθέρων παίδων». [Νόμος: «Οἱ δὲ τῶν παίδων διδάσκαλοι ἀνοιγέτωσαν μὲν τὰ διδασκαλεῖα μὴ πρότερον ἢ λῆξεν ἡλίου ἀνιόντος, κλειέτωσαν δὲ πρὸ ἡλίου δύνοντος. Καὶ μὴ ἐξέστω τοῖς ὑπὲρ τὴν τῶν παίδων ἡλικίαν οὖσιν εἰσιεῖναι τῶν παίδων ἐνδον ὄντων, ἐὰν μὴ υἱὸς διδασκάλου ἢ ἀδελφὸς ἢ θυγατρὸς ἀνῆρ· ἐὰν δὲ τις παρὰ ταῦτ' εἰσῆ, θανάτῳ ζημιούσθω. Καὶ οἱ γυμνασιάρχαι τοῖς Ἑρμαίοις μὴ ἔστωσαν συγκαθίεσθαι μηδένα τῶν ἐν ἡλικίᾳ τρόπῳ μηδενί· ἐὰν δὲ ἐπιτρέπῃ καὶ μὴ ἐξείργῃ τοῦ γυμνασίου, ἔνοχος ἔστω ὁ γυμνασιάρχης τῷ τῆς ἐλευθέρων φθορᾶς νόμῳ»].

Ἐξίσου ἐξοντωτικὴς ἦταν οἱ κυρώσεις τοῦ Ἀττικοῦ Δικαίου καὶ κατὰ τῆς ἀσέλγειας σὲ βάρους παιδιῶν· ὁ νόμος τοῦ Σόλωνος πού παραδίδει ὁ Αἰσχίνης (*Κατὰ Τιμ.* § 16) εἶναι σαφῆς καὶ ὀρίζει: «Ἐὰν κάποιος ὠθήσει σὲ ἀσέλγεια ἐλεύθερο παῖδα, νὰ καταγγέλλεται ἐνώπιον τῶν θεσμοθετῶν ἀπὸ ἐκεῖνον πού ἔχει τὴν κηδεμονίαν τοῦ παιδός, ἀφοῦ ἀναγράψῃ στὴν μήνυσή του τὴν ποινὴ πού θεωρεῖ ἄξια γιὰ τὸν δράστη. Ἐὰν δὲ ὁ μηνυθεὶς καταδικασθῆ, νὰ παραδοθῆ στοὺς ἑνδεκα καὶ νὰ θανατωθῆ αὐθημερόν». [Νόμος: «Ἐὰν τις Ἀθηναίων ἐλεύθερον παῖδα ὑβρίσῃ, γραφέσθω ὁ κύριος τοῦ παιδός πρὸς τοὺς θεσμοθέτας, τίμημα ἐπιγραφόμενος. Οὗ δ' ἂν τὸ δικαστήριον καταψηφίσῃται, παραδοθεὶς τοῖς ἑνδεκα τεθνάτω αὐθημερόν»].

Τὸ ρῆμα *ὑβρίζει* σημαίνει μεταξὺ ἄλλων καὶ ἀτιμάζω, ἀσελγῶ σὲ βάρους κάποιου, ἀκολασταίνω (Lidell-Scott, IV 407): εἶναι μάλιστα καὶ δικανικὸς ὅρος· ἄλλος νόμος τοῦ Σόλωνος, πού διασώζει ὁ Δημοσθένης (*Κατὰ Μηδείου* § 47), τιμωρεῖ τὴν ἀσέλγεια σὲ βάρους παιδός, δούλου ἀλλὰ καὶ παντὸς ἄλλου καὶ ὀρίζει τὴ νομικὴ διαδικασίαν ὡς ἑξῆς: «Ὅποιος παρακινεῖ σὲ ἀκολασία παῖδα ἢ γυναῖκα ἢ ἄνδρα ἐλεύθερο ἢ δοῦλο ἢ παρανομεῖ σὲ βάρους κάποιου ἀπὸ αὐτοὺς, νὰ καταγγέλλεται ἀπὸ ὁποιοδήποτε Ἀθηναῖο ἔχει τὸ δικαίωμα (ἐπίτιμο δηλαδὴ) στοὺς θεσμοθέτες. Οἱ δὲ θεσμοθέτες μέσα σὲ τριάντα μέρες ἀπὸ τὴν καταγγελίαν νὰ εἰσάγουν πρὸς δίκην τοῦτον (τὸν ἔνοχον) ἐνώπιον τῆς Ἡλιαίας, ἐὰν οἱ δημόσιες ἀσχολίαι τὸ ἐπιτρέπουν (ἐὰν δὲν ὑπάρχει κάποιος δημόσιος κώλυμα). Εἰ δ' ἄλλιως, ὅταν καταστῆ δυνατόν (μὲ τὴν πρώτη εὐκαιρία νὰ δικασθῆ δηλαδὴ). Ἀφοῦ δὲ δικασθῆ πρῶτα ἀπὸ τὴν Ἡλιαίαν, ἐὰν κηρυχθῆ ἔνοχος, καταδικάζεται παράνομα σὲ φυλάκιση ἢ πρόστιμο». [«Ἐὰν τις ὑβρίσῃ τινὰ ἢ παῖδα ἢ γυναῖκα ἢ ἄνδρα τῶν ἐλευθέρων ἢ τῶν δούλων ἢ παράνομον τι ποιῆσῃ εἰς τούτων τινὰ, γραφέσθω πρὸς τοὺς θεσμοθέτας ὁ βουλόμενος Ἀθηναίων, οἷς ἐξεστίν· οἱ δὲ θεσμοθέται εἰσαγόντων εἰς τὴν Ἡλιαίαν τριάκοντα ἡμερῶν. ἀφ' ἧς ἂν γραφῆ, ἐὰν μὴ τι δημόσιον κώλυ· εἰ δὲ μή, ὅταν ἢ πρῶτον οἶόν τε· ὅτου δ' ἂν καταγνωσθῆ, ἢ Ἡλιαία τιμάτω περὶ αὐτοῦ παραχρῆμα, ὅ, τι ἂν δόξῃ ἄξιός εἶναι παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. Ἐὰν δὲ θανάτου τιμηθῆ τῆς ὑβρέως, παραδοθεὶς τοῖς ἑνδεκα τεθνάτω αὐθημερόν». (Δημοσθένους, *Κατὰ Μειδίου*)]. Ἡ λέξη «ὑβρις» ἐπίσης ἔχει τὴν σημασίαν τῆς σφοδρῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας, τῆς ἀσελγείας ἐπὶ παιδός (Lidell-Scott IV, 498): ὁ Αἰσχίνης

μάλιστα σὸν *Κατὰ Τιμάρχον* § 17 λόγο του παραδίδει ὅτι ὑπάρχει «ὁ νόμος ὕβρεως», πού οἱ ποιῆς του ἦταν αὐστηρές.

Ἡ Πλάτων, πού σὸ ὄριμό του ἔργο «*Νόμοι*» (636 κ.έ. καὶ 835-841) καταδικάζει ἀπερίφραστα ὡς ἀφύσικο τὸν σαρκικό ἔρωτα μεταξὺ ἀρρένων, ἀναφέρει ἕναν παλαιὸ νόμο, πού ἀπαγόρευε τὸ σωματικό ἔρωτα μεταξὺ ἀρρένων, τὸν ὁποῖο πρῶτος παραβίασε ὁ Λαῖος, μὲ ἀποτέλεσμα τὰ γνωστὰ δεινὰ τοῦ οἴκου του: «*εἰ γὰρ τις ἀκολουθῶν τῇ φύσει θήσει τὸν πρὸ τοῦ Λαῖου νόμον, λέγων ὡς ὀρθῶς εἶχεν τὸ τῶν ἀρρένων καὶ νέων μὴ κοινωνεῖν καθάπερ θηλειῶν πρὸς μεῖξιν ἀφροδισίων*» (Πλάτ., *Νόμ.* VII, 836C). Στὸ «*Φαῖδρο*» τοῦ Πλάτωνος ἐπίσης δηλώνεται καθαρά, ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη εἶναι ἐχθρική πρὸς τὰ ὁμοφυλοφιλικὰ κρούσματα, τῶν ὁποίων ἡ ἀποκάλυψη διασύρει τοὺς ἐραστῆς: «*ἐὰν πάλι φοβείσαι τὸν καθιερωμένο νόμο, τὰ κρατοῦντα ἔθιμα, μήπως δηλ. δυσφημισθεῖς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἂν μάθουν τὶς σχέσεις σου*» [*εἰ τοίνυν τὸν νόμον τὸν καθεστηκότα δέδοικας μή, πυθόμενων τῶν ἀνθρώπων, ὀνειδὸς σοι γένηται*] («*Φαῖδρος*, 231 ε]. Ἡ Πλάτων ἀπορρίπτει τὸν θεσμὸ τῶν κοινῶν συσσιτίων καὶ γυμνασίων, πού κατὰ τὴ γνώμη του μπορεῖ νὰ γίνεαι αἰτία νὰ διαφθαροῦν οἱ κατὰ φύσιν ἐρωτικές σχέσεις σὲ διάφορες πόλεις (*Νόμοι* 636b).

Ἡ ὅτι ὁ νόμος πού ἀπαγόρευε τὶς σεξουαλικὲς σχέσεις μεταξὺ ἀρρένων παραβιάζονταν ἀποτε, τὸ μαρτυρεῖ ὁ Πλούταρχος: πολλοί, σημειώνει, μὲ τὸ πρόσχημα τῆς φιλίας καὶ κάτῳ ἀπὸ τὸ μανδῦα τοῦ φιλοσοφικοῦ ἐπαγγέλματος ἱκανοποιούσαν τὸ προσωπικό τους πάθος ξεφεύγοντας ταυτόχρονα τὴ λαβίδα τοῦ νόμου: «*Πρόφασις οὖν φιλία καὶ ἀρετὴ κοινεῖται δὲ καὶ ψυχρολουτεῖ καὶ τὰς ὀφρῦς αἴρει καὶ φιλοσοφεῖν φησι καὶ σωφρονεῖν ἔξω διὰ τὸν νόμον· εἶτα νέκτωρ καὶ καθ' ἡσυχίαν γλυκεῖ' ὀπώρα φύλακος ἐκλελειπότης*» (Πλουτ. *Ἐρωτικός*, 752A).

Εἶναι γεγονός ὅτι σὲ κάποιες πόλεις, ὅπως στὴν Ἡλεία καὶ τὴν Θήβα, ὑπῆρχε ἀνοχή καὶ τὸ νομικὸ πλαίσιο τους ἦταν διαφορετικό ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς ὑπόλοιπης Ἑλλάδος καὶ ἰδιαίτερα τῆς Ἀθήνας, τῆς πολιτιστικῆς πρωτεύουσας τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τῆς ὑψικάμνου πολιτισμῶν· παραθέτουμε μιὰ σχετικὴ μαρτυρία τοῦ Ξενοφῶντος: «*ἐκεῖνοις* (δηλ. Ἡλείοις καὶ Θηβαίοις) *μὲν γὰρ ταῦτα παιδικὰ = (ἐρωτικές σχέσεις μεταξὺ ἐφήβων καὶ ἐνηλίκων) νόμιμα, ἡμῖν δ' ἐπονείδιστα*» (Συμπ. 834).

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ μῦθος τῆς ἀρπαγῆς τοῦ Γανυμήδη ἀπὸ τὸν Δία ἔχει δώσει «ἰσχυρὸ» ἄλλοθι στοὺς μελετητῆς πού ἐμφανίζουν τὴν παιδερραστία ὡς «ἄνωθεν» ἐκπορευόμενη καὶ ἐπαναλαμβάνουσαν τὴν γνωστὴ ἐπὶ τὸ «*ἐκ Διὸς ἀρχώμεθα*». Παραθέτουμε ἐδῶ σχετικὴ μαρτυρία τοῦ Ξενοφῶντος, πού διαλύει ἀρκετῆς παρεξηγήσεις: «*Εγὼ δὲ φημι καὶ Γανυμήδη οὐ σώματος ἀλλὰ ψυχῆς ἔνεκα ὑπὸ Διὸς εἰς Ὀλυμπον ἀνερχθῆναι... ἀλλὰ μήν, ὧ Νικήρατε, καὶ Ἀχιλλεὺς Ὀμήρω πεποιήται οὐχ ὡς παιδικοῖς Πατρόκλῳ ἀλλ' ὡς ἐταίρω ἀποθανόντι ἐμπροπέστατα τιμωρήσει καὶ Ὀρέστης δὲ καὶ Πυλάδης καὶ Θησεὺς καὶ Πειρίθους καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ τῶν ἡμιθέων οἱ ἄριστοι ὑμνοῦνται οὐ διὰ τὸ συγκαθεύδειν ἀλλὰ διὰ τὸ ἀγαθὰ ἀλλήλους τὰ μέγιστα καὶ κάλλιστα κοινῇ διαπεπράχθαι*» (Ξεν., *Συμπ.* 8, 30-31).

Ἡ ἀνάλογη τέλος μαρτυρία σχετικὰ μὲ τὸ τόσο παρεξηγημένο θέμα τοῦ ψυχικοῦ δωρικού ἔρωτα καὶ ὅτι αὐτὸς δὲν περιεῖχε καμμιά σωματικὴ σχέση καταθέτει κι ὁ Αἰλιανός: «*Ὁ Σπαρτιατικὸς ἔρωτας δὲν εἶχε σχέση μὲ αἰσχροτήτες· ἐὰν ποτὲ κάποιος ἐφηβὸς τόλμησε νὰ ἀνεχθεῖ ἀσέλγεια σὲ βάρος του εἶτε ἐὰν κάποιος (ἄλλος) ἐφηβὸς ἐπεχείρησε νὰ ἀσελγήσει σὲ βάρος ἄλλου, δὲν συνέφερε κανέναν ἀπὸ τοὺς δύο νὰ καταντροπιᾶσιν τὴ Σπάρτη· καὶ σὲ τέτοια περίπτωσι, κρούσματος δηλ., ἡ ἔξοριστηκαν ἢ καὶ κάτῳ χειρότερο: ἔχασαν τὴ ζωὴ τους*». [*«Σπαρτιάτης δὲ ἔρως αἰσχροὺς οὐχ οἶδεν· εἶτε γὰρ μειράκιον ἐτόλμησεν ὕβριν ὑπομεῖναι εἶτε ἐραστὴς ὕβρῳσι, ἀλλ' οὐδετέροις ἐλνσιτέλησε τὴν Σπάρτην καταμιᾶναι· ἢ γὰρ τῆς πατρίδος ἀπηλλάγησαν ἢ καὶ τὸ ἔτι θερμότερον [καὶ] τοῦ δίου αὐτοῦ»*] (Ποικίλ. Ἱστορ. III 12).

* «*Δαυλός*», τ. 114, Ἰούνιος 1991, σελ. 6625-6.

Ἵππηρχε ψυχικὸς δεσμὸς καὶ ἔρωτας ἀνάμεσα σὲ ἐφήβους καὶ ὄριμους, κάτι ἀνάλογο μὲ τὸν μεσαιωνικὸ ἵπποτικὸ ἔρωτα, κάτι ἀνάλογο δηλ. πού νιώθει καὶ ὁ σημερινὸς νέος πρὸς ἕναν ὀλοκληρωμένο του δάσκαλο· κάθε ἐκτροπὴ ἐπέσυρε τιμωρίες· ὁ Σόλων μάλιστα εἶχε ὀρίσει νὰ τηροῦνται πάντα οἱ ἀποστάσεις: «ὁ δὲ Σόλων ἐν τοῖς νόμοις καὶ πόσους πήχεις ἀπέχοντα ἀκολουθεῖν δεῖ τὸν ἔραστήν τῷ ἔρωμένῳ δεδήλωκε», σημειώνει ὁ Ἐρμείας ὁ Ἀλεξανδρινὸς σχολιάζοντας τὸν «Φαῖδρον».

Εἶναι λοιπὸν εὐνόητο ὅτι, ὑπάρχοντας ἑνὸς τέτοιου ἀσφυκτικοῦ δρακόντειου νομοκοῦ πλαισίου, εἶναι ἀνοησία νὰ ἰσχυρίζονται μερικοὶ ὅτι ἡ ὁμοφυλοφιλία ἀποτελοῦσε «ἄξια» τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

K.J. DOVER, Ἡ ὁμοφυλοφιλία στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα*

«*Εἶμαι τυχερός*» – δηλώνει, ἀνευθερίαστα, φαντάζομαι, ὁ καθηγητὴς καὶ συγγραφέας τοῦ βιβλίου «*Ἡ ὁμοφυλοφιλία στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα*» –, «γιατὶ δὲν αἰσθάνομαι καμμιάν ἠθικὴ ἀναστάτωση ἢ ἀποτροπιασμὸ γιὰ καμμιάν ἀπολύτως γενετήσια πράξη, ὑπὸ τὸν ὄρο ὅτι εἶναι εὐπρόσδεκτη καὶ εὐχάριστη σὲ ὅλους ὅσοι συμμετέχουν (εἴτε αὐτοὶ εἶναι ἕνας, δύο ἢ περισσότεροι ἀπὸ δύο)...» (Πρόλογος πρῶτος, σελ. XII).

Συμφωνῶ ἀπολύτως καὶ ἐγώ, ὅτι ὁ καθηγητὴς K.J. Dover στάθηκε πράγματι τυχερός, ὁμως γιὰ ἄλλο λόγο: Γιατὶ γεννήθηκε τὸν 20ὸν αἰῶνα στὴν Ἀγγλία καὶ ὄχι στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα – τοῦ 5ου π.Χ., ἐπὶ παραδείγματι, αἰῶνα –, ὅποτε θὰ τὸν περίμενε ἐξορία ἢ θάνατος ἐξάπαντος, μετὰ μάλιστα ἀπὸ μὰ τέτοια δήλωση-ὁμολογία. Γιατὶ ἡ ὁμοφυλοφιλία, ἡ παιδεραστία καὶ γενικά οἱ φοινικικὲς διαστροφές δὲν εἶχαν θέση στὴ χώρα τῶν θεῶν, ὅπως ἀρέσκονται νὰ διαλαοῦν εἰ ἀνὰ τὸν κόσμον φοινικιστές, ἀλλ' ἀντιμετώπιζαν τοὺς ὄντως δρακόντειους νόμους τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, τοὺς ὁποίους ὁ καθηγητὴς Dover ἐπιμελῶς ἀποφεύγει νὰ ἀναφέρῃ στὸ ἐν λόγω βιβλίον του.

Εἶναι ἀλήθεια, πὼς τὸ βιβλίον αὐτὸ ἔχει κάτι τὸ ἐντελῶς ξεχωριστό· καὶ δὲν ἐννοῶ βέβαια τὴν πλουσιώτατη συλλογὴ εἰκόνων πορνογραφικοῦ περιεχομένου, πού μὲ τόσο μερᾶκι συνέλεξε ὁ κ. καθηγητὴς «χάριν τῆς ἐπιστήμης», οὔτε φυσικά τὴν ὑπερπολυτελῆ ἐκδοσὴ του: Τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι τὸ μοναδικό, θά'λεγα, πού ἀποφεύγει τὴν ἀναφορὰ στὶς πηγές. Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Αἰσχίνης, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, ὁ Μάξιμος ὁ Τύριος, ὁ Διόδωρος Σικελιώτης καὶ ἕνα σωρὸ ἄλλοι ἱστορικοὶ, γεωγράφοι, περιηγητές, τῶν ὁποίων οἱ πληροφοριεὶ φωτίζουν καὶ καλύπτουν τὸ θέμα ἀπόλυτα, παρασιωπῶνται καὶ ἀγνοοῦνται. Ἄντ' αὐτῶν ὁ συγγραφέας ἐπικαλεῖται τὶς «σοβαρὲς» μαρτυρίες «*πολιτικῶν ἀνεκδότων καὶ λιβέλων*», κάποιες «*πρόχειρες ξυστὲς ἐπιγραφές σὲ βράχους τῆς Θήρας*», μὴ παράσταση «*ἐνὸς τάφου στὴν Ποσειδωνία*» κ.ο.κ. (σελ. 2).

Γιὰ νὰ μὴ εἶμαι ἄδικος, πρέπει νὰ πῶ ὅτι ἀναφέρεται καὶ στὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος καὶ στὸν Αἰσχίνου «*κατὰ Τιμάρχου*» λόγον μ' ἕνα τρόπο ὁμως ἐντελῶς πρωτότυπο καὶ καινοφανῆ· καὶ ἀπὸ μὲν τὰ «*Συμπόσιον*» καὶ «*Φαῖδρος*» ἀπομονώνει λέξεις μόνο, στίς ὁποῖες δίνει τὰ νοήματα πού τὸν βολεύουν, ὥστε νὰ ἐμφανίσῃ τὰ ἔργα αὐτὰ ὡς περίπου «πορνογραφήματα», ἀπὸ δὲ τὸν λόγο τοῦ Αἰσχίνου ἀποσπᾷ δικανικὲς παραγράφους· ἀποφεύγει πάντως συστηματικὰ τὴν παράθεση τοῦ σχετικοῦ Νόμου, πού περιέχεται στὸ λόγο (§ 21), καὶ ἔχει ὡς ἐξῆς ἐπὶ λέξει:

«*Ἐὰν κάποιος Ἀθηναῖος ἐκδοθῇ ὡς παθητικὸς ὁμοφυλόφιλος, νὰ μὴν ἐπιτρέπεται σ' αὐτὸν νὰ ἐκλέγεται ὡς ἕνας ἐκ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, οὔτε ν' ἀναλαμβάνῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέως, οὔτε νὰ γίνεταί σύνδικος τοῦ δήμου, οὔτε ν' ἀναλαμβάνῃ κανένα ἀπολύτως ἀξίωμα οὔτε στὸ ἐσωτερικὸ οὔτε στὸ ἐξωτερικὸ οὔτε κληρωτὸ οὔτε αἵρετό, οὔτε ν' ἀποστέλλεται σὲ διπλωματικὴ ἀποστολή, οὔτε νὰ ἐκφέρῃ τὴ γνώμη του, οὔτε νὰ εἰσέρχεται στὰ δημόσια ἱερά, οὔτε νὰ ἔχῃ δικαίωμα νὰ φέρῃ στεφάνι στίς γιορτὲς πού συνηθίζεται τοῦτο,*

* «*Δαυλός*», τ. 116-7, Αὐγ.-Σεπτ. 1991, σελ. 6749-54.

οὔτε νὰ πηγαίη στὰ περιραντήρια πὺν θρίσκονται στὴν ἀγορά. Ἐν δὲ κάποιος κἀνὴ κά-
τι ἀπ' αὐτὰ, ἐφόσον ἔχει ἀποδειχθεὶ δικαστικῶς ὅτι ἔταιρεῖ, νὰ τιμωρῆται μὲ θάνατο.
(Βλ. τὸ ἀρχαῖο κείμενο τοῦ νόμου στὸν «Δαυλό», τ. 47).

Μετὰ ἀπὸ ἓνα τέτοιο ἐξοντωτικὸ νόμο ἀντιλαμβάνεται κανεὶς, ὅτι ἡ Ἀθήνα δὲν προ-
σφερόταν γιὰ τοὺς «δεινούς περὶ τὰς ἡδονάς», καθὼς ἀποκαλεῖ τοὺς «τοιούτους» ὁ Πλά-
των.

Ὅμως καὶ στὶς ἄλλες ἑλληνικὲς πόλεις καὶ ἰδιαιτέρως ἐν τῇ Σπάρτῃ τὰ πράγματα δὲν ἦταν
καλύτερα γιὰ τοὺς ἐπιρρεπεῖς στὰ τοιαῦτα. Γιατί, «... ἂν ἐπαρουσιάζετο κανεὶς ἐπιθυ-
μητῆς τοῦ παιδικοῦ σώματος, τοῦτο πολὺ ἀναίσχυντον ἐθεώρησεν ὁ Λυκοῦργος, πὺν ἐνο-
μοθέτησε ν' ἀπέχουν οἱ ἄνδρες ἀπ' αὐτὰ, ὅσο ἀπέχουν... οἱ γονεῖς ἀπ' τὰ τέκνα τους καὶ οἱ
ἀδελφοὶ ἀπ' τὰ ἀδέλφια τους» («Λακ. Πολιτεία», II, 13): «... τυχὸν ἐγκληθεὶς ὡς ἐπ' αἰσχύνῃ
πλησιάζων ἄτιμος διὰ βίου ἦν», συμπληρώνει ὁ Πλούταρχος («Λακ. Ἐπιτηδ.» 7, 237c).

Κατόπιν αὐτῶν γίνεται σαφές, ὅτι τὰ «περὶ ὁμοφυλοφιλίας στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα» τοῦ
κ. καθηγητοῦ καὶ τὰ περὶ «δωρικοῦ» ἢ «πλατωνικοῦ ἔρωτος» παραληρήματα τῶν φοινη-
κιστῶν γκρεμίζονται ὡς χάριτος πύργος. Βέβαια ἡ ὑπαρξὴ τῶν νόμων προϋποθέτει τὴν
ὑπαρξὴ καὶ τοιοῦτων φαινομένων καὶ κανεὶς δὲν ἀμφιβάλει πῶς θὰ ἐμφανίζονταν σπο-
ραδικά· αὐτὸ ὅμως πολὺ ἀπέχει ἀπ' τὸ νὰ ὁμιλοῦμε περὶ κανόνος καὶ παραδεκτοῦ τρόπου
ζωῆς.

Ὅσον ἀφορᾷ τώρα στὸ πρόβλημα τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν, πὺν παραθέτει ὁ
συγγραφεὺς στὸ βιβλίον του, αὐτὲς ἀπὸ κανένα ἐπιστήμονα δὲν μπορεῖ νὰ λαμβάνονται στὰ
σοβαρά. Ἄλλωστε ἡ Ἑλλάδα οὐδέποτε κατοικεῖτο ἀποκλειστικὰ ἀπὸ Ἕλληνες... Οἱ Γε-
φυραῖοι καὶ οἱ Φοῖνικες, γιὰ παραδείγμα, δὲν ἔλειπαν ποτέ. Εἶχαν δέ, ὡς γνωστόν, πολλὲς
τοιαῦτες ἐπιρρέπειες (πρὸβλ. τοὺς Γεφυραῖους Ἀρμόδιο καὶ Ἀριστογείτονα). [Σ.Σ. Τὸ
ῥῆμα «φοινικίζω» στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ σημαίνει «ἀσελγῶ παρὰ φύσιν»]. Ἐς μὴν μᾶς
διαφεύγει, ὅτι καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλίου δὲν εἶναι Ἕλληνας...

Σαράντος Πάν

Ἡ ἀντιομοφυλοφιλικὴ νομοθεσία στὴν ἀρχαία Ἀθήνα (ἢ περὶ «πορνείας», «ἔταιρήσεως» καὶ φοινικισμοῦ...)*

Ἐκδοτὴ κ. Π. Χιωτέλλῃ ἐλάβαμε καὶ δημοσιεύομε τὴν ἀκόλουθη ἐπιστολή:
«Ἀξιότιμε κύριε διευθυντὰ τοῦ «Δαυλοῦ»,

Σᾶς εὐχαριστῶ γιὰ τὶς σελίδες πὺν ἀφιερῶσατε («Δαυλός», τεῦχος 114) στὴν «Ὁμοφυ-
λοφυλία στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα» τοῦ K.J. Dover, πὺν ἡ ἔκδοσή της στὰ ἑλληνικὰ ἔγινε
ἀπὸ ἐμᾶς. Θὰ πρέπει ὅμως μὲ τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπισημάνω καὶ ἓνα σοβαρὸ λάθος τῆς κρι-
τικῆς τοῦ κ. Σ. Πανός, τὸ ὁποῖο ἐλπίζω νὰ σᾶς ἐνδιαφέρει. Ὁ κ. Πάν παραθέτει τὸν νόμον
περὶ πορνείας τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας, νόμον πὺν παρεμπιπτόντως ἀναφέρει ἀναλυτικώτατα
ὁ Dover στὸ βιβλίον του, ἂν καὶ αὐτὸ διέφυγε τῆς προσοχῆς τοῦ κ. Πανός, καὶ συμπεραί-
νει ὁ κ. Πάν ὅτι αὐτὸς ὁ νόμος ἦταν «ἐξοντωτικὸς» γιὰ τοὺς ὁμοφυλόφιλους. Ὅπως, ὅμως,
φαίνεται ἀπὸ τὸ παρατιθέμενο κείμενο, ὁ νόμος ἔλεγε, «Ἐάν κάποιος Ἀθηναῖος ἐκδοθῆ...»·
τὸ «ἐκδοθῆ», ὅπως καταλαβαίνετε, ἀναφέρεται στὴν ὁμοφυλοφιλικὴ πορνεία, ὁ νόμος
δηλαδὴ ἀπαγόρευε στοὺς Ἀθηναίους πολῖτες (μόνον) νὰ ἐκδίδονται ἐπὶ χρήμασι, δὲν
ἀπαγόρευε τὶς ὁμοφυλοφιλικὲς σχέσεις, καὶ θὰ τὸ καταλάβαινε κανεὶς αὐτό, ἂν διάβαζε
τὸ βιβλίον, καὶ ἀπὸ ἄλλες σελίδες. Ἐξάλλον πῶς θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ παραθέτει ὁ Αἰσχί-
νης νόμον κατὰ τῆς ὁμοφυλοφιλίας καὶ νὰ λέει παρακάτω, μέσα στὸν ἴδιον λόγον, ὅσα λέει
στὴν σ. 135 («... ὑπῆρξε ἐραστής πολλῶν...»); Ὁμολογῶ, ὅτι δὲν συμφωνῶ γενικὰ μὲ τὴν
κριτικὴν τοῦ κ. Πανός, ἢ οἰκονομία τοῦ χρόνου σας ὅμως εἶμαι βέβαιος ὅτι εἶναι πολυτι-
μότερη ἀπὸ τὶς τυχόν ἀντιρροήσεις μου, σᾶς γράφω λοιπὸν τουλάχιστον αὐτὴν τὴν μία
ἀντίρρηση, ἐπειδὴ τὴ θεωρῶ σχετικὴ μὲ μιὰ ἰδιαιτέρα σημαντικὴ παρανόηση καὶ ἀδικία

σὲ βάρος τοῦ ἔργου τοῦ K.J. Dover, ἀπὸ τὰ φιλελληνικά συναισθήματα τοῦ ὁποῖου δοκιμάζονται, σύμφωνα μὲ ὀριζόμενους ἀναγνώστες του, τὰ ὄρια τῆς ἀντικειμενικότητας.

Μετὰ τμῆς
Π. Χιωτέλλης

‘Ο κ. Σαράντος Πάν, ὑπ’ ὄψιν τοῦ ὁποῖου ἐτέθη ἡ ἀνωτέρω ἐπιστολή τοῦ ἐκδότη καὶ μεταφραστῆ τοῦ κριθέντος βιβλίου κ. Π. Χιωτέλλη, γράφει τὰ ἑξῆς;

1. Ἡ ἐπιστολή τοῦ κ. Π.Χ. ἀποτελεῖ ἀξιοσημείωτο «πρότυπο» ἀποφυγῆς τοῦ ἐπιμάχου θέματος, ἀλλὰ καὶ παραπονήσεως (ἐκούσιας;) τῆς ἀλήθειας. «Δὲν συμφωνεῖ», λέει, γενικὰ μὲ τὴν κριτική μου καὶ ἐπισημαίνει «ἓνα σοβαρὸ λάθος μου». Μὲ καταγγέλλει λοιπὸν γιὰ «παρανόηση» (καὶ πιθανὸν γιὰ ὑστεροβουλία;), γιὰ τὸ νόμο περὶ πορνείας (ἡ ὑπογράμμιση τοῦ κ. Χιωτέλλη) τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας παρεμπιμπτόντως τὸν ἀναφέρει ἀναλυτικώτατα ὁ Dover στὸ βιβλίο του.

2. Οὐδέποτε μίλησα γιὰ νόμο «περὶ πορνείας»! Πιστὸς στὸ ἀρχαῖο κείμενο μίλησα γιὰ τὸ νόμο «περὶ ἐταιρήσεως»: Νόμος «περὶ πορνείας» οὐδαμοῦ ἀναφέρεται στὸ κείμενο τοῦ Αἰσχίνη καὶ ἀποτελεῖ ἐφεύρεση τῶν κ.κ. Dover καὶ Χιωτέλλη...

3. Μοῦ καταλογίζει κατόπιν, ὅτι διάστηκα νὰ συμπεράνω, ὅτι ὁ νόμος αὐτὸς ἦταν «ἐξοικονομικός» γιὰ τοὺς ὁμοφυλόφιλους, διότι, «ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ παρατιθέμενο κείμενο, ὁ νόμος ἔλεγε: “Ἐὰν κάποιος Ἀθηναῖος ἐκδοθῆ” καὶ συνεχίζοντας μὲ διδασκαλικὸ –κι ἄς μὲ συγχωρέσει– ὕψος μᾶς ἐξηγή, ὅτι: «τὸ ἐκδοθῆ, ὅπως καταλαβαίνετε, ἀναφέρεται στὴν ὁμοφυλοφιλικὴ πορνεία, ὁ νόμος δηλαδὴ ἀπαγόρευε στοὺς Ἀθηναίους πολίτες (μόνον) νὰ ἐκδίδωνται ἐπὶ χρήμασι, δὲν ἀπαγόρευε τίς ὁμοφυλοφιλικὲς σχέσεις, καὶ θὰ τὸ καταλάβαινε κανεὶς αὐτὸ, ἂν διάβαζε τὸ βιβλίο καὶ ἀπὸ ἄλλες σελίδες». Βλέπετε, ὅτι ὁ κ. Χιωτέλλης, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ ἀσφαλῶς, ὄχι ἀπλῶς ὁμολογεῖ τ’ ἀνομολόγητα, ἀλλ’ ἀποκαλύφθηκε ἐπιπλέον ὅτι (ἄθελά του;) ταυτίζεται μὲ τὴν «σχολή» τῶν διαστρεβλωτῶν τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας μὲ ὅλα τὰ γνωστὰ τους «φιλελληνικά συναισθήματα»... Λοιπὸν ψεύδονται, ὅταν ὁμιλοῦν γιὰ νόμο «περὶ πορνείας», ὅταν τὸ ἀρχαῖο κείμενο λέει κατὰ λέξη: «Ἐὰν τις Ἀθηναῖος ἐταιρήσῃ...». Ὁ νόμος, ποῦ δὲν ἀφήνει περιθώρια παρερμηνείας, ἀναφέρεται, ὅπως βλέπετε, ρητὰ μόνον σὲ ἄρρενες καὶ μόνον στὴν «ἐταιρήσῃ» καὶ καθόλου γενικὰ στὴν «πορνεία» – ὄρος μὲ τὸν ὁποῖο νοεῖται, ἄλλωστε, κυρίως ἡ γυναικεία πορνεία. Ἡ σχετικὴ δὲ μήνυση στὸ Ἀττικὸ Δίκαιο ἐλέγετο «γραφὴ ἐταιρήσεως».

4. Εἶχα παρατηρήσει στὴν κριτικὴ μου, ὅτι «τὸ ἐν λόγω βιβλίο εἶναι τὸ μοναδικὸ ποῦ ἀποφεύγει τὴν ἀναφορὰ στὶς πηγές κι ὅτι ἀπὸ μὲν τὰ “Συμπόσιον” καὶ “Φαῖδρος” ἀπομονώνει λέξεις μόνον, στὶς ὁποῖες δίνει τὰ νοήματα ποῦ βολεύουν τὸ συγγραφέα, ὥστε νὰ ἐμφανίσῃ τὰ ἔργα αὐτὰ ὡς περίπου πορνογραφήματα, ἀπὸ δὲ τὸν “κατὰ Τιμάρχου” λόγον τοῦ Αἰσχίνη ἀποσπᾷ μόνον τὰ δικανικὰ σχόλια· ἀποφεύγει πάντως συστηματικὰ τὴν παράθεση τοῦ σχετικοῦ Νόμου, ποῦ περιέχεται ἐπὶ λέξει στὸν λόγο (§ 21)».

‘Ο κ. Χιωτέλλης μὲ τὴν ἐπιστολή του αὐτὴ ὄχι μόνον δὲν μὲ διαψεύδει, ἀλλὰ καὶ μ’ ἐπιβεβαιώνει περὶτρανα: Ἀλήθεια, γιὰ τὸ οἱ κύριοι αὐτοὶ δίδουν στὸν ῥῆμα «ἐταιρήσῃ» τὴν σημασία «πορνευθῆ»; Ἀπ’ ἑ, τὶ βλέπω στὰ λεξικά, «ἐταιρῶ, ἐταιρίζω καὶ ἐταιρήσῃς τὸ τοῦ ἀνδρος πασχειν τὰ ἄν’ ἐταιρῶν· ἐταιρεῖ μὲν οὖν καὶ πορνεύεται ὁ πασχόντων, ἀλλ’ ἐταιρεῖ μὲν – κι ἄς τὸ προσέξουν αὐτὸ οἱ φοιτιστὲς – ὑπὸ τοῦ ἐραστοῦ, πορνεύεται δὲ ὑπὸ τοῦ τυχόντος» (Liddell-Scott, Γρ. Βερναρδάκης): ἐταιρίζω ὡσαύτως καὶ ἐταιρίζομαι: «κάμνω τινὰ φίλον μου, προσοικειοῦμαι» (Ὀμηρικὸν Λεξικόν, Ι. Πανταζίδης). Βλέπετε, ὑπάρχει σαφὴς διάκριση μεταξὺ τοῦ «ἐταιρέω» καὶ τοῦ «πορνεύομαι», διάκριση ἄλλωστε πού’ χει κάνει μὲ σχολαστικὴν καὶ ὁ Αἰσχίνης στὸν ἴδιο λόγο, πλὴν ὅμως αὐτὴ πέρασε «ἀπαρτήρητη» τόσο ἀπ’ τὸν K. Dover ὅσο καὶ ἀπ’ τὸν κ. Χιωτέλλη. Λέγει ὁ ὀρίτορας: «Ὁ Τιμάρχος οὐκέτι δὴ ποῦ φαίνεται μόνον ἡταιρικῶς, ἀλλὰ καὶ πελορνευμένως» [Ὁ Τιμάρχος ἀπὸ ποθεντὰ δὲν ἀποδεικνύεται ὅτι ὑπέπεσε μόνον στὴν παράθεση τοῦ νόμου περὶ ἐταιρήσεως ἀλλὰ καὶ στὴν τοιαύτην τῆς πορνείας] (§ 52 καὶ 159). Ἄλλο λοιπὸν «πορνεία»

καὶ ἄλλο «ἐταίρησις».

5. Ὁ νόμος λοιπόν, ὅσο σκληρὸς κι ἂν ἦταν –καὶ ἦταν ὄντως ἐξοντωτικός–, ἀφοροῦσε στοὺς *ἡταιρηκότας*, στοὺς ὁμοφυλόφιλους κι ὄχι στοὺς ἐνόχους πορνείας, πού βέβαια, ἐννοεῖται, δὲν τοὺς ἐξαιροῦσε... Ὅμως, γιὰ νὰ μὴν ξεχασῶ καὶ μείνω ἐκθετος στοὺς κ.κ. Dover-Χιωτέλλη ὡς «ἀπρόσεκτος» ἢ ὑπεροδούλος, προκαλῶ τὸν κ. Χιωτέλλη ἢ ὅποιον-δήποτε ἄλλο νὰ μᾶς πῆ: σὲ ποιά σελίδα τοῦ βιβλίου τοῦ Dover περιέχεται ὁ νόμος; Γιατὶ ἐγὼ νόμο ψάχνω, ἀλλὰ μόνο («βολικά») σχόλια περὶ τὸν νόμο βρισκω μονάχα...

6. Κρίνω σκόπιμο νὰ ἐπανέλθω σὲ κάτι πού ἀνέφερα ἤδη, γιὰ νὰ σχολιάσω δύο ἀκόμη σημεία τῆς ἐπικριτικῆς ἐπιστολῆς τοῦ κ. Χιωτέλλη, τὰ ὁποῖα θεωρῶ – κι ἂς μὲ συγχωρήσει γιὰ τοὺς χαρακτηρισμοὺς μου – σοφιστικά, κυκησιτικά καὶ ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐξάπαντος. 1ον. Γράφει, ὅτι: «ὁ νόμος δηλαδὴ ἀπαγόρευε στοὺς Ἀθηναίους πολίτες (μόνον) νὰ ἐκδίδονται ἐπὶ χρήμασι». Δυσκολεῦομαι νὰ ἐννοήσω τὴ σημασία αὐτοῦ τοῦ ἐντός παρενθέσεως («μόνον»),.. Ἀλήθεια, πού βρέθηκε αὐτό; Ὁ νόμος λέει ἀλλὰ: «ἐάν τις Ἀθηναῖος» (χωρὶς κανένα «μόνον»), πού σημαίνει: «Ἐάν κάποιος Ἀθηναῖος»· γιατί *μόνον*, λοιπόν; Καὶ ἐπιτέλους γιατί ἔτσι «μόνον» παρεντεθειμένως καὶ μετεώρως; Τυχαῖα προσετέθη ἀπὸ τὸν ἐπιστολογράφο ἐκεῖ ἢ... Μήπως θέλει νὰ μᾶς πῆ δηλαδὴ ὁ κ. Χιωτέλλης, ὅτι ὁ νόμος ἀπαγόρευε μόνο στοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐκδίδονται, ἐνῶ τὸ ἐπέτρεπε στοὺς ἄλλους, π.χ. στοὺς Φοῖνικες ἢ ὅτι ὁ νόμος ἀπαγόρευε **μόνο** τὸ *ἐκδίδεσθαι* ἐπὶ χρήμασι, ἐνῶ ἐπέτρεπε τὸ *ἐκδίδεσθαι* ἄνευ χρημάτων; – Δὲ βαρυνέσαι, θὰ μοῦ πῆτε... «Ψιλὰ γράμματα» εἶναι αὐτά! Ἐπιτέλους τί ἔχουν νὰ χάσουν; Ἄν περάση τὸ μήνυμα... – ἔτσι δὲν εἶναι;

2ον. Παρακάτω γράφει ὁ ἐπιστολογράφος: «Ἐξάλλου πῶς θὰ ἦταν δυνατόν νὰ παραθέτη ὁ Αἰσχίνης νόμο κατὰ τῆς ὁμοφυλοφιλίας καὶ νὰ λέη παρακάτω, μέσα στὸν ἴδιο λόγο, ὅσα λέει στὴν § 135 (“... ὑπῆρξα ἐραστής πολλῶν...”);» Νὰ λοιπόν, πού ὁ ἄπλος λαὸς δὲν στερεῖται σοφίας, ὅταν λέη πῶς «τὸ ἔξυπνο πουλάκι πιάνεται ἀπ’ τὴ μύτη»: Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία λοιπόν, ὅτι ὁ Αἰσχίνης ὄντως κατέθεσε μὴνυση **κατὰ τῆς ὁμοφυλοφιλίας**, ἀφοῦ στὸν λόγο του εἶναι γραμμένο, ὅτι ὁ ῥήτορας μέσα στὸ ἴδιο τὸ δικαστήριο «ὁμολόγησε» – καυχῆθηκε ὅτι «ὑπῆρξα ἐραστής πολλῶν»... πράγμα πού σημαίνει,...

7. Ἄς ἀφήσουν τοὺς φαρισαϊσμοὺς οἱ γνωστοὶ ἄγνωστοι, γιατί κανένα δὲν ἐξαπατοῦν. Νὰ εἶναι βέβαιοι, ὅτι καὶ ὁ τελευταῖος φιλόλογος – παρὰ τὸ ὅτι μεθοδικὰ φρόντισαν καὶ πασχίζουσαν νὰ μὴν διδάσκωνται στὴν Ἑλλάδα τὰ Ἑλληνικά, ὥστε ἀνετα νὰ περνᾶνε τίς σκοτεινὲς τους, σὰν κι αὐτὲς πού’ναι γραμμένες σὲ δέκα ἀράδες μιᾶς ἐπιστολῆς – δὲν δυσκολεύεται νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἡ λέξη «ἐραστής», ὅπως κι οἱ ταυτόσημὲς τῆς «φιλήτωρ», «εἰσπλήν», «ἐρῶν» κ.ο.κ., οὐδὲν τὸ ἐπίμεμπτον ἐκρυσθᾶν ἀπεναντίας σημειοδοτοῦσαν ὅ,τι πιὸ ὠραῖο καὶ ἀγαθὸ ἦτοι τὴν ἀγνὴ καὶ ἄδολη φιλία, τὸν παιδαγωγικὸ ἔρωτα, τὸ μεράκι νὰ ἐμφυσησῇ ὁ ὠριμος στὸν νέο ἰδέες καὶ ἀντιλήψεις, νὰ τοῦ μεταδώσῃ τίς γνώσεις του, νὰ τοῦ διδάξῃ τὴν τεχνικὴ καὶ τίς δεξιότητές του. «*Λεκτέον δέ μοι δοκεῖ εἶναι καὶ περὶ τῶν παιδικῶν ἐρώτων*» ἔστι γάρ τι καὶ τοῦτο πρὸς παιδείαν», μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ξενοφῶν. Δὲν ἔχει λοιπόν κανείς, παρὰ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴ λέξη «ἐραστής» μὲ τὴ λέξη «δάσκαλος», ὥστε νὰ ἐννοήσῃ ὅτι καμμιά ἀντίφαση δὲν ὑπάρχει.

8. Βέβαια «ἡ παιδευρασία στὴ γαλλικὴ σημαίνει σχεδὸν πάντα τὴ διαστροφὴ, ἐνῶ στὸ ἑλληνικὸ κείμενο εἶναι ὁ ἀγνός καὶ ἀφιλοκερδὴς ἔρως κι ὄχι οἱ ὁμοφυλοφιλικὲς σχέσεις», συμπληρῶνει ὁ R. Fracelliere καὶ μαζί του ἓνα σωρὸ ἄλλοι στοχαστὲς καὶ φιλόσοφοι (π.χ. H.I. Marrou, A. Lesky, G. Murray, I.N. Θεοδωρακόπουλος, I. Συκουτρής), πού τιμήθηκαν τόσο γιὰ τὴ σοφία τους ὅσο καὶ γιατί διέθεταν αἰδῶ καὶ δίκην. Πράγμα πού σημαίνει ὅτι ἡ συκοφαντικὴ τῆς λέξεως «ἐραστής» – μὲ λέξεις καὶ πράξεις – ἀποτελεῖ ὑστερώτερον ἄθλον τῶν φοινικιστῶν. Γιὰ δὲ τοὺς «ἐραστὲς» αὐτοὺς (τοῦ φοινικικοῦ τύπου) οἱ νόμοι ὄχι μόνο στὴν ἀρχαία Ἀθήνα, ἀλλὰ καὶ σ’ ὀλόκληρη τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἦταν πράγματι ἐξοντωτικοί.